

Lelki érték és politikai propaganda

*Az Eucharisztikus Világkongresszusok megítélése
a magyar katolikus közvéleményben (1912–1938)*

„Nem hiszem, hogy egyházunk történetében ehhez hasonló jelenség találtatnék; de lehetősége sem állott fenn a régebbi időkben. Előbb meg kellett teremtenie az emberi elmének ama bámulatos alkotásait, amelyek ha nem is szüntették meg, de könnyen legyőzhetőkké tették az anyagi távolságokat; előbb ki kellett fejlődni a szellemi élet ama függeségének és terjeszkedő képességének, amely lehetővé teszi egy gondolatnak úgyszólván egy pillanat alatt való közlését (...) előbb nagyra kellett nőnie a tömegek érdeklődésének a világot irányító szellemi mozgalmak iránt, az általános érvényesülési vágynak, mely azokból részt kér mindenki számára. Szóval: meg kellett születnie a modern életnek, amely minden erőit építőkövekül kínálja oda a keresztény szolidaritás templomának fölépítéséhez”¹ – jellemezte 1912-ben Apponyi Albert gróf az Eucharisztikus Világkongresszusok létrejöttének előfeltételeit. A nemzetközi eseménysorozat kialakulása valóban elképzelhetetlen lett volna a modernitás 19. századi vívmányai, a közlekedés és a hírközlés forradalma, valamint a társadalom fokozatos demokratizálódása, a kulturális javakhoz való növekvő hozzáférés, a közoktatás és a politikai jogok kiterjesztése nélkül.

Az Oltáriszentség világkongresszusok rendezésével történő ünneplésének gondolata a III. Francia Köztársaságban, a kor erős antiklerikális-ateista áramlataival való szembeszállás igényével született meg. A kezdeményezésben nagy szerepet játszott egy egyszerű világi asszony, Marie-Marthe Tamisier, aki laikus támogatóival először zarándoklatokat, helyi, majd nemzeti szintű

1 Magyarország részvétele a XXIII. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson. Bécs 1912, St. Norbertus nyomda, Bécs, 1913, 8–9.

eucharisztikus kongresszusokat szervezett. A kezdeti sikereken felbuzdulva 1881-ben az észak-francia iparvárosban, Lille-ben hívták össze az első Eucharisztikus Világkongresszust, amely megteremtette a máig élő hagyományt.² Jelen tanulmány azt mutatja be, hogy a magyar katolicizmus véleményalkotói hogyan viszonyultak az új rendezvénytípushoz, és milyen szellemi előkészületek alapozták meg az 1938-as budapesti világtalálkozót.

Az első évtizedekben a kongresszusok többnyire francia nyelvterületen zajlottak, így viszonylag csekély figyelmet váltottak ki a hagyományosan inkább a német kultúrára figyelő magyar katolikus társadalomban. Hanauer Árpád István, a Központi Papnevelő Intézet spirituálisja, a későbbi váci püspök³ ezért hangsúlyozta 1907-ben az ekkor Németországhoz tartozó Metz városában tartott Eucharisztikus Világkongresszus jelentőségét, amely szerinte elsőként volt képes a frankofón nyelvterületen kívül is komoly vonzerőt gyakorolni, és ezzel valódi világeseményé válni.⁴ Úgy látszik, hogy az érdeklődés valóban növekedni kezdett Magyarországon a rendezvénysorozat iránt, olyannyira, hogy Hanauer 1911-ben már arra kérte a szerinte túlzottan is lelkesedő pályatársait: egyelőre ne foglalkozzanak a kongresszus budapesti megrendezésének gondolatával, hiszen egy ilyen nagyszabású program lebonyolításához nem adottak a feltételek. „Még egy nagy lépést kell tennünk előre hitben és áldozatkészségben”⁵ – figyelmeztetett.

Az igazi áttörést az 1912-es év jelentette, amikor a kongresszusnak Bécs városa adott otthont. A szervezők az eseményt az Osztrák–Magyar Monarchia hatalmának kidomborítására is fel akarták használni: a rendezvény ennek következtében kiemelkedett fényével, pompájával és méreteivel, amelynek tündöklését még a folyton zuhogó eső sem tudta elmosni.⁶ A világkongresszust magyar részről előkészítő bizottság 1912 májusában tartotta meg alakuló ülését. Ezen Izabella főhercegnő is részt vett, aki bejelentette, hogy – személyesen Ferenc József felkérésére – elvállalja a bizottság feletti védnökséget. A magyar részvétel ugyanakkor politikai szempontból nem volt problémamentes, hiszen az az összmonarchia elismeréseként is értelmezhető volt, így sérthette a függetlenségi érzelmű katolikusok közjogi érzékenységét. Az alakuló ülésen ezért Apponyi Albert gróf – a Kossuth-párt egyik vezére – kifejezetten utalt arra, hogy a

2 Biró Bertalan: Az eucharisztikus világkongresszusok kezdete, Magyar Kultúra, 1937/17, 106–109.

3 Életművéről ld. Lénár Andor: A Váci egyházmegye Hanauer Árpád István püspöksége idején (1919–1942), Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola Pécsi Egyháztörténeti Intézet, Pécs, 2017.

4 Hanauer Á. István: Verhandlungen des XVIII. internationalen eucharistischen Kongresses in Metz von 6. bis 11. August 1907, Religio, 1909/40, 638.

5 Hanauer Á. István: XXIe congrés eucharistique international, Religio, 1911/39, 671.

6 Gergely Jenő: Az 1912-es bécsi Eucharisztikus Világkongresszus és a magyar katolicizmus, Limes, 1998/1, 84.

részvétel nem jelenti a magyar nemzeti eszme sérelmét, hiszen a világkongresszus az ateizmus terjedése elleni demonstráció, amely a magyarság hagyományos kultúráját is veszélyezteti. A bécsi kongresszus támogatása ezért kifejezetten hazafias kötelezettség, honmentő tett, a magyar katolicizmus erejének kimutatása.⁷ A politikai szempont magyarázza azt is, hogy az osztrák közvélemény célzatos elzárkózást vélt felfedezni Vaszary Kolos hercegprímásnak a kongresszustól való távolmaradásában. Bár ennek oka valójában a prímás rossz egészségügyi állapota volt, az eset mégis kiváltotta az udvar rosszallását, és hozzájárult Vaszary kényszerű lemondásához.⁸

A császárvárosban szeptember 12. és 15. között megrendezett kongresszus ünnepi nagygyűlésekből és szakosztályi tanácskozásokból állt, részint tematikus, részint nemzeti szekciókban (a magyar mellett lengyel, cseh, szlovák, horvát, ruszin, olasz, spanyol, holland szekció működött), este és éjszaka pedig szentélmimádásokat tartottak a fő bécsi templomokban. A beszédek közös jellemzője politikai szempontból a Habsburg-dinasztia iránti feltétlen lojalitás volt.⁹ A magyar szekció üléseinek a kapucinus templom adott helyét. Az előadók között a hazai klérus kiemelkedő személyiségei – Csernoch János, Prohászka Ottokár, Glattfelder Gyula, Bangha Béla – szerepeltek.¹⁰

A magyar szervezők mindent megtettek, hogy impozáns néptömegek felvonultatásával is hozzájáruljanak a sikerhez. A szervezőbizottság arra kérte a püspököket, hogy egyházmegyéjükben alakítsanak szervezőbizottságot a résztvevők toborzására.¹¹ A propagandában a katolikus sajtó is kivette a részét: a Pécssett megjelenő *Dunántúl* például abban látta a világkongresszusok fő feladatát, hogy felébresszék „a gyöngék hitét”, a csüggedőkbe pedig „hitvallói bátorságot” öntsenek. A lap a következőkkel biztatta olvasóit: „Úgy tekintsétek közreműködésüket, mint örvendetes ígéretét annak, hogy az összes művelt katolikus nemzetek remélhetőleg már a közeli jövőben Budapestet, Mária országának fővárosát fogják kijelölni az eucharisztikus kongresszus színteréül.”¹²

A bécsi kongresszus beváltotta az előzetes reményeket, hiszen egész Európából tömegesen vonzotta az érdeklődőket, a megnövekedett forgalom kiszolgálására az osztrák vasút kénytelen volt Olaszországtól és Svájtól szerelvényeket kölcsönözni. A szervezők az esemény fénypontjának a zárónapon tartott, a Szent István-székesegyházból induló és az egész Ringen végig-

7 Magyarország részvétele, i. m. 10.

8 Gergely, i. m. 85.

9 Uo. 86.

10 Egyházi Közlöny, 1912. szeptember 20. 517–518.

11 Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár (a továbbiakban SzfvPL) 540 762-1912, Izabella főhercegnő és Vaszary Kolos levele Prohászka Ottokárnak, 1912. március 27.

12 Nemzetközi Eucharisztikus kongresszus Bécsben, Dunántúl, 1912. május 1. 2–3.

haladó grandiózus körmenetet szánták, amelynek első részében a birodalom népei vonultak fel jellegzetes viseleteikben, majd következett a császári ház valamennyi tagjának részvételével a látványos udvari díszmenet.¹³ Az eseményre Magyarországról mintegy tizenötezer zarándok érkezett, főleg a nyugat-dunántúli és nyugat-felvidéki vármegyékből, összesen nagyjából ötven településről.¹⁴ A magyar szervezőbizottság záróértekezletén még háromszáz, matyó népviseletbe öltözött mezőkövesdi katolikus is megjelent, akik szerenádot adtak a szervezők tiszteletére.¹⁵

A magyar katolikus nyilvánosság elragadtatással reagált a bécsi kongresszusra. Tóth Tihamér, a neves hitszónok és későbbi veszprémi püspök például dicsérte a „minden ízében modern” rendezvényt, örömmel nyugtázta, hogy a felvonuló tömegek imponáló ereje növeli a katolikusok önbizalmát és a munkakedvét, valamint bizonyítja: a hit összekötő szerepe erősebb, mint a népeket elválasztó sovinizmus. Annak a reményének is hangot adott, hogy a kongresszust hamarosan Budapest is vendégül láthatja, és az egyik bécsi szervezőre, Heinrich Swoboda prelátusra hivatkozott, aki néhány évvel korábban, a magyar főváros panorámáját csodálva megjegyezte neki: „ezt a képet egy eucharisztikus körmenet hullámzó néptömege s ezernyi gyertyafénye teheti még szebbé”.¹⁶ Egyik pályatársa, Mester János óvatosabban fogalmazott: bár ő is elismerte, hogy „az eucharisztikus világkongresszus szép kezdet a nemzetközi megértés terén”, de úgy vélte, hogy ennek közvetlen hatása egyelőre még csekély, legfeljebb a rendező város közvetlen környékére irányuló népmisszió jellegével bír. Ezért azt sürgette, hogy helyi és nemzeti szinten hozzanak létre minél több, folyamatosan dolgozó, az egész társadalom megszólítására törekvő intézményt, amelyekre alapozva idővel katolikus világszervezetek fejlődhetnek ki.¹⁷

Az első világháború alatt az eseménysorozat természetesen szünetelt, majd a békekötés után az első kongresszust 1922-ben hívták össze Rómába. A hazai katolikus közvélemény érdeklődése elsősorban az 1926-os chicagói rendezvény után élénkült meg ismét: ennek bizonyára az volt a legfontosabb oka, hogy a magyar egyház képviselőjében Csernoch János bíboros, hercegprímás is az Újvilágba utazott. Az amerikai szervezők óriási, milliós nagyságrendű tömegeket mozgattak meg, új utakat, vasútvonalakat építettek a kedvükért, és rendkívül látványos külsőségek közepette tartották meg az ünnepeket. „Nemcsak méreteiben, hanem pompájában is lenyűgöző volt a résztvevők

13 A bécsi eucharisztikus kongresszus, Pesti Hírlap, 1912. szeptember 4. 6.; Wiener Straßenleben, szerk. Karl Zillinger – Werner Grand, Sutton Verlag, Erfurt, 2011, 66–69.

14 Gergely, i. m. 88.

15 Az eucharisztikus kongresszus, Pesti Hírlap, 1912. szeptember 15. 8.

16 Tóth Tihamér: Lepergett egy esztendő, Magyar Kultúra, 1913/18. 268–270.

17 Mester János: Hogyan készítsük elő a világbékét?, Katolikus Szemle, 1914/10. 867.

számára a chicagói rendezvény. Pápai színekbe öltözött az egész város, virágszönyegek, üdvözlő feliratok köszöntötték a vendégeket." A szervezők igen előzékenyen kezelték Csernoch Jánost mint rangidős bíborost, akit felkértek arra, hogy az egyik ünnepi ülésen mintegy félmillió ember jelenlétében magyarul tartson ünnepi beszédet az eucharisztianak a nemzet életében betöltött jelentőségéről. Szónoklatában előtérbe helyezte a magyarságnak a kereszténység védelmében játszott történelmi szerepét, és – igen óvatosan, az emelkedett alkalomhoz illő módon – a nemzetek közötti igazság és béke említésével a trianoni béke sokkjára is utalt. Az előadást élőben közvetítette a rádió, fordítását kiadták emlékkönyvekben és újságokban, és igen pozitív visszhangot keltett. Az amerikai szervezők azt a gesztust is értékelték, hogy a püspöki kar kérésére a magyarországi hívek a kongresszus első két napján egymillió szentáldozással kapcsolódtak be lelkileg az eseménybe, amiről Csernoch díszes oklevelet adott át a chicagói érseknek.¹⁸

A monumentális amerikai tömegrendezvényről szóló híradások komoly hatást gyakoroltak a magyar klérus számos tagjára. A nagyszabású akciókért lelkesedő – és azok megvalósítására is képes – jezsuita páter,¹⁹ Bangha Béla folyóirata, a *Magyar Kultúra* hasábjain 1927-ben fejtette ki vízióját egy jövődó magyarországi világtongvesszusról: „Budapest mint Chicago riválisa, mint tíz- és százezer idegennek úti célja a világ minden sarkából, mint szállásadója, vendéglátó gazdája a katolicizmus jeleseinek az öt világrészből!” Úgy vélte, hogy a magyaroknak az 1930-as kongresszus megrendezésére kellene pályázniuk, hiszen a rendezvénysorozatot ekkoriban kétévente tartották meg, és Európára általában négyévenként került sor. A vén kontinensen pedig szerinte Budapest érdemli meg legjobban a rendezés jogát, hiszen „millió város, amelynek nagyobb része katolikus”. Arról is teljes nyíltsággal írt, hogy a kongresszusnak hitéleti jelentősége mellett politikai haszna is lenne: házigazdaként ugyanis „Magyarország a nemzetközi érdeklődésnek az előterébe nyomulna, mégpedig éppen a legelőnyösebb oldaláról: vallásosságáról ismerné meg a nagyvilág. Rokonzást keltene irányunkban s az integritási eszmét igen jelentékenyen szolgálná.” Emellett a rendezvény idegenforgalmi és gazdasági jelentőségét is hangsúlyozta. A rendkívül jó nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező Bangha okfejtése szerint ugyanis: „Bennünket a külföld jóformán nem is ismer. Azért nem jönnek Magyarországra idegenek, mert nyelvünket nem értik. Külföldi ember csak olyankor tartaná érdemesnek, hogy ideránduljon, ha itt valami nemzetközi

18 Máté Anita: Magyar hercegprímás Amerikában – Csernoch János a chicagói eucharisztikus kongresszuson, *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 2005/1–2. 140–144.

19 Személyéről és egyháztörténeti szerepéről lásd: Molnár Antal – Szabó Ferenc: Bangha Béla SJ emlékezete, *Távlatok*, Budapest, 2010.

manifesztáció volna, amikor sokan jönnek idegenek egyszerre s eleve biztos, hogy mindenki a maga nyelvén boldogulhat.”

A kilátásokat illetően rendkívül optimista volt: úgy vélte, hogy Budapesten minden feltétel adott a valaha volt legszebb kongresszus megrendezésére. Víziójában egymillió férfit mozgató, a Boráros térről a Nagykörúton át Budára vonuló körmenet, a Vérmezőn tartott táborigmise és a folyón megrendezett hajós processzió szerepelt. „A Duna oly felséges ünnepélyrendező hely, amelynél szebbet, varázslatosabbat, ideálisabbat álmodni sem lehet” – írta, és hosszan részletezte terveit a kormány, a főváros, a parlamenti kamarák, az egyetemek és a nagyvárosok díszes hajóiról, a hadsereg által kifejtendő pompáról, a repülőgépekről a felvonulásra zúdítandó virágesőről, és a pápai legátus által az Országház épülete mint főoltár előtt adandó áldásról. Érveléséből az is teljesen egyértelmű, hogy a kongresszusnak az országimázsra gyakorolt jótékony hatásaival is teljesen tisztában volt: „A csepeli rádióállomás 60 kilowattos leadója egész Európának megvinné a bíboros-főpap áldását, a dalárdák és zenekarok, az imádság és üdvívalgás hangját, s végezetül a magyar Himnusz! (...) Ezt a dunai processziót nem csinálhatja utánunk sem Párizs, sem München, sem Varsó; még maga Róma sem! Kétségtelen, hogy az akkor ideözönlő külföldi vendégek és előkelőségek is örökre életük legszebb emlékei közé sorolnák a budapesti eucharisztikus világkongresszust!” – írta, és végezetül arra kérte Csernoch Jánost, hogy igyekezzen minden befolyását latba vetve megszerezni Budapest számára az 1930-as rendezés jogát.²⁰

A hercegprímásnak azonban nem volt módja fellépni ebben az ügyben, hiszen kisvártatva meghalt. Utódja, Serédi Jusztinián azonban valóban felkarolta az ötletet. A püspöki kar 1929 márciusában tartott ülésén felvetette, hogy „több oldalról felmerült a kívánság” a kongresszus budapesti rendezésére, úgy vélte, hogy Magyarország megpályázhatná az 1938-as évet, amely egyben Szent István halálának kilencszáz éves évfordulója. A püspöki kar „nagy örömmel” magáévá tette a tervet.²¹ Az ekkor meghozott döntés előkészítése már korábban megkezdődött: Mikes János szombathelyi püspök, aki Magyarországot képviselte az 1928-ban Sydney-ben rendezett világkongresszuson, az Ausztráliába való utazás során tárgyalt a nemzetközi szervezőbizottság tagjaival, akik biztosították arról, hogy Budapest nagy eséllyel pályázhat a rendezés jogára, igaz, legkorábban csak az 1936-os évre.²² A felkészülést szolgálta az is, hogy Serédi kezdeményezé-

20 Eucharisztikus világkongresszus Budapesten!, Magyar Kultúra, 1927/10. 454–458.

21 Beke Margit (szerk.): A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között. I. kötet, Aurora, München – Budapest, 1992, 245.

22 Bakó Balázs: Egy világ körüli út 1928-ban, in Balogh Margit (szerk.): „Alattad a föld, fölötted az ég...” Források, módszerek és útkeresések a történetírásban, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest, 2010, 246.

se nyomán,²³ az éves katolikus nagygyűléshez kapcsolódva 1928. október 4. és 9. között megrendezték az első magyar nemzeti eucharisztikus kongresszust, amelyek együtt, a korabeli egyházi és világi sajtó szóhasználata szerint „katolikus hetet” alkottak.²⁴ Serédi a nemzeti eucharisztikus kongresszusra – XI. Pius pápa különleges jóindulatának jeleként – legátusi megbízatást kapott, aminek alkalmából egyébként a főváros még egy négylovas díszfogatot is a rendelkezésére bocsájtott.²⁵ Az új rendezvény – tulajdonképpeni célja, az eucharisztia hitének nyílt megvallása, a kultusz elmélyítése mellett – már azt is szolgálhatta, hogy a széles katolikus néptömegek és Magyarország teljes közvéleménye is közelebbről megismerkedhessenek az eucharisztikus kongresszusok műfajával. Az eseményt üdvözlő cikkében például Bangha Béla utalt rá, hogy a magyar egyháznak szándékában áll vendégül látni az Eucharisztikus Világkongresszust, amire feltevése szerint 1936-ban kerülhetne sor Budapesten. Az 1928-as nemzeti kongresszust a felkészülés első állomásának tartotta.²⁶

Bizonyos vonatkozásban szintén az előkészületeket szolgáltatta az 1930-as Szent Imre-év is, amelynek keretében a szervezők nagyszabású eseményeket tartottak, például hajóközvetet rendeztek a Dunán. A látványosságot a korabeli becslések szerint mintegy hatszázezer érdeklődő követte figyelemmel a helyszínen. A rendezvény rendkívül kedvező visszhangra talált az Apostoli Szentszéknél: a pápai legátus az őt ért „ünnepélyes és meleg” fogadtatást dicsérte, a vatikáni küldöttség tagjai pedig nagyra értékelték a budapesti fegyelmzett rendet és figyelmeséget – különösen az 1930 májusában, Karthágóban tartott Eucharisztikus Világkongresszus fejtelenségével összehasonlítva. A Szent Imre-év tehát a világkongresszus főpróbájaként is szolgált.²⁷ Érdekes megjegyezni ugyanakkor, hogy a hazai politikai sajtó részéről több újságíró kritizálta az emlékév programját, azaz érvelve, hogy az túlzottan az egyetemes vallási vonatkozásokra összpontosított, nem volt elég érdekes és impozáns, ezért nemzetközi szinten nem bizonyult alkalmasnak Magyarországnépszerűsítésére. Ezekre a véleményekre reagálva Bangha Béla határozott hangú válaszcikkben magyarázta el, hogy a direkt politikai propaganda, a revíziós szólamok hangoztatása legfeljebb a külföldi vendégek elriasztására lenne jó, a nemzetközi katolikus közönség pedig „csak nagyon másod- és harmadsorban ér-

23 SzfvPL 540 1139-1928. Zichy János és Zsembery István levele Shvoy Lajosnak, 1928. június 6.

24 Lásd például *Nemzeti Újság*, 1928. október 6. 1.; *Az Est*, 1928. október 10. 2.

25 *Nemzeti Újság*, 1928. október 4. 2.

26 Bangha Béla: *Nemzeti Eucharisztikus Kongresszus*, *Nemzeti Újság*, 1928. október 4. 1.

27 Csíky Balázs: *Szerédi Jusztinián, Magyarország hercegprímása*, szerk. Tóth Krisztina, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet – MTA – PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, Budapest, 2018, 169–175.

deklódi koncertek, operaelőadások, kiállítások, bugaci puszták és népi mutatóványok iránt”.²⁸

Időközben a kulisszák mögött Serédi hercegprímás intenzív lobbizást folytatott a rendezési jog megszerzése érdekében, aminek eredményeként 1936 novemberében a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusok Állandó Bizottsága hivatalosan Budapestnek ítélte a következő kongresszust.²⁹ Ezzel párhuzamosan jól érzékelhető, hogy az egyházi publicisták a szélesebb közvélemény lelkesedését is igyekeztek felkelteni, ezért cikkeikben gyakran részletezték, hogy a rendezvény miért lenne hasznos a teljes magyarság számára. Tóth Tihamér például 1932-ben, a dublini kongresszust értékelve arról írt, hogy az esemény a beláthatatlan lelki értékek mellett „nem kicsinylendő politikai propagandát is jelent” a rendező ország számára.³⁰ Nyisztor Zoltán, a *Magyar Kultúra* szerkesztője 1937-ben szintén arról beszélt a kecskeméti katolikus körben, hogy a kongresszus rendezésének joga „megnyitotta Magyarország számára a világ sajtóját, amely most kábelken, telefonon, levélben kéri Csonkahazánk földrajzának, történelmének ismertetését: Mi lettünk a világ kirakata és a világ előtt történelmünk legszebb képein keresztül jelenünk meg.”³¹ A rendezvénysorozat történetét bemutató Bíró Bertalan viszont 1937-ben elsősorban már a lelki-hitéleti tényezők jelentőségét hangsúlyozta. Úgy találta, hogy a kongresszusok egyrészt kitüntetést jelentenek a rendező ország vagy város számára hitük és buzgóságuk miatt, másrészt „nyílt bátorítás kívánnak lenni amaz ország katolikusainak”. A magyar szempontból kiemelkedő jelentőségű 1912-es kongresszust – éppen a hitéleti szempontokra való tekintettel – jóval árnyaltabban értékelte, mint a kortársak. Véleménye szerint a bécsi kongresszusnak valójában „nem is annyira a gondolati és eszmei programja volt változatos és mélyenjáró, mint az a pazarfényű körmenet, amely mögött a Gesamtmonarchie [összmonarchia] terült el a maga katonás fegyelmével, sakkban tartott nemzetiségeivel és békés jóllakottságával. A magyarság ekkor került először életközelségbe a nemzetközi eucharisztikus kongresszusokkal, hogy azóta is örökkön vágyódjék utána.” Bíró szerint a kongresszusok legfőbb érdemét az jelentette, hogy nagyban hozzájárultak a nyugat-európai lelképásztorkodás „serény és bensőséges módszereinek” elterjedéséhez, továbbá serkentően hatottak a missziós munkákra.³²

A budapesti kongresszus előkészítése igen kedvezőtlen nemzetközi körülmények között zajlott, hiszen a totalitárius – és

28 Bangha Béla: A Szent Imre-év gáncsvetői, Nemzeti Újság, 1930. augusztus 6. 1–2.; Bírálát, Esti Kurir, 1930. augusztus 7. 9.

29 Csiky, i. m. 177–178.

30 Tóth Tihamér: Az Eucharisztia diadala Dublinben, Magyar Kultúra, 1932/20. 313.

31 „Mi vagyunk a világ kirakata...”, Kecskeméti Közlöny, 1937. december 8. 6.

32 Bíró Bertalan: Az eucharisztikus világgongresszusok kezdete, Magyar Kultúra, 1937/17. 107–109.

egyben szélsőségesen egyházellenes – diktatúrák, a sztálini bolsevizmus és a hitleri nemzetiszocializmus agresszivitása egyre fokozódott. Darányi Kálmán miniszterelnök 1937 novemberében ugyan arról biztosította a német nemzetiszocialista vezetőket, hogy Serédi hercegrímás garantálja a világkongresszus politikamentességét, ennek ellenére végül Adolf Hitler úgy döntött, hogy nem engedélyezi a német állampolgárok részvételét az eseményen. A III. Birodalom nem sokkal a kongresszus előtt, 1938 márciusában elfoglalta és magához csatolta Ausztriát, az új szomszéd megjelenése a nyugati határoknál pedig komoly sokkot okozott a magyar közvélemény számára.³³

A kényes helyzetben a magyar szervezők szimbolikus gesztusok segítségével közvetítették a rendezvény üzenetét a nyilvánosság számára. A szervezőbizottság tagjaként Bangha Béla például már 1937-ben kifejtette: „Egy eucharisztikus világkongresszus nem politikai esemény és elsősorban nem is keresi a kifelé való manifesztációt”, ám „olyan időket élünk, amikor egy eucharisztikus világkongresszus magában véve is hatalmas szózat a nyilvánosság, mégpedig a közömbös, sőt ellenséges nyilvánosság felé is”.³⁴ 1938 januárjában, a kongresszust felvezető sajtótájékoztatón pedig azt mondta: a rendezvény néma tiltakozás lesz a „harcos ateizmus és az istentelen bolsevizmus”, illetve mindazon üldözési akciók ellen, amelyek különböző országokban folynak a kereszténység ellen.³⁵

Az 1938. május 25 –29. között lezajló budapesti kongresszus végül el is érte a célját, annak ellenére, hogy az ünnepeket beárnyékolta egy belpolitikai körülmény: az első zsidótörvény elfogadása és kihirdetése, ami éppen a világtalálkozó zárónapján történt meg. Az antiszemita jogfosztás szándéka azonnal foltot ejtett az országimázson: a május elején a Vatikánban ad limina látogatáson járó Hanauer Árpád István arról számolt be a hercegrímásnak, hogy a törvényjavaslat a Szentszéknél „általános megütközést keltett”, és arról kellett győzködnie a pápát, hogy Magyarországon nem kerülhet sor a németországihoz hasonló zsidóüldözésekre. Eugenio Pacelli bíboros-államtitkár, a kongresszus pápai legátusa pedig a budapesti nunciusnak írva kifejezte reményét: „a magyar katolikusok ezek között a körülmények között teljes mérsékletet tanúsítanak”.³⁶ A látványos eseményekben bővelkedő Világkongresszus sikeresen terelte el a figyelmet a baljóslatú jövőről: a rendezvény azt a képet sugározta a résztvevők felé, hogy Magyarország a béke szigete, a Nyugathoz kötődő erős katolikus ország, amely történelmi örökségéhez híven továbbra is a kereszténység védőbástyájaként szolgál. A

33 Csíky, i. m. 179–180.

34 Bangha Béla: Mit várhatunk az Eucharisztikus Világkongresszustól?, Magyar Kultúra, 1937/5. 133.

35 Az Eucharisztikus Kongresszus a harcok istentelenség és a vallásüldözés ellen, Esti Kurír, 1938. január 9. 5.

36 Csíky, i. m. 383–384.

rendezvény számos magyar katolikus számára életre szóló élményt nyújtott, meghatározta vallási és nemzeti identitásukat.³⁷ A szélsőjobboldal viszont ellenszenvvel követte az eseményeket: a *Turáni Roham* című kiadvány például egyenesen a „németellenes provokációnak” tartott kongresszus betiltását követelte.³⁸ A német hivatalosságok hasonlóan reagáltak: Reinhard Heydrich birodalmi biztonsági főnök különösen Zichy János kijelentését nehezményezte, miszerint „a kongresszus lényege Magyarország számára az, hogy védőbástyát emeljen az előnyomuló pogánysággal szemben”. Heydrich azt is sértőnek találta, hogy a budapesti utcákat vörös–fehér–vörös zászlókkal, a független Ausztria jelképeivel díszítették fel.³⁹

A magyar katolikus közvéleményben tehát az 1881-ben útjára induló, kifejezetten korszerűnek tartott Eucharisztikus Világkongresszus megítélése gyorsan összekapcsolódott a hazai rendezés gondolatával. Ez a felvetés már a 20. század elején megjelent, és a magyar vonatkozásokkal bíró események, különösen az 1912-ben tartott bécsi és az 1926-os chicagói világtalálkozó hatására erősödött meg. Az elképzelés szószólói az esemény hitéleti jelentősége mellett sokszor tudatosan érveltek közéleti, politikai szempontokkal, rámutatva azokra a lehetőségekre, amelyeket a kongresszusok a magyar katolicizmus, illetve a magyarság nemzetközi reprezentációjának szempontjából kínáltak. És bár az 1938-as budapesti világtalálkozón a szervezők tartózkodtak a közvetlen politikai megnyilvánulásoktól, az adott világpolitikai helyzetben a katolikusok nemzetközi kiállása már önmagában véve is állásfoglalást jelentett.

37 Vass Erika: Kitárult világ. Az 1938-ban, Budapesten rendezett eucharisztikus világkongresszus a turizmus szemszögéből, in Fejős Zoltán – Szijártó Zsolt (szerk.): Helye(in)k, tárgya(in)k, képe(in)k. A turizmus társadalomtudományos magyarázata. Tanulmányok, Néprajzi Múzeum, Budapest, 2003, 98–104. Az események lefolyásáról részletesen lásd: Gergely Jenő: Eucharisztikus világkongresszus Budapesten / 1938., Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988, 118–145.

38 Az Eucharisztikus Kongresszus betiltását követeli egy nyilas-pogány lap, Magyarország, 1938. február 2. 2.

39 Hetényi Varga Károly: Pásztor volt vagy béres? A Magyar Katolikus Egyház a Harmadik Birodalom árnyékában. Dokumentumok 1938–1941, Szent István Társulat, Budapest, 2012, 93–94.